

необхідно створити умови, за яких професорсько-викладацький склад вищого технічного навчального закладу повинен постійно знаходитися у курсі нових наукових досягнень і перспективних технологій, активно брати участь у розвитку вітчизняної науки. Відповідно слід проводити коректування навчальних програм і планів з урахуванням досягнень науки і техніки.

Таким чином, одним із головних завдань випереджувальної професійної освіти є формування у людини відповідальності за наслідки прийнятих рішень невідкладною складовою перетворюваного інтелекту. Розуміння сутності випереджувальної освіти висуває задачу удосконалення змісту і процесу професійної освіти як такої, заставляє інакше дивитися на його результати.

Висновки. У період переходу від індустріального до постіндустріального суспільства висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців, які визначаються необхідністю забезпечення якості освіти на основі використання в навчально-виховному процесі сучасних педагогічних технологій, засобів і методів.

Проведений аналіз показує, що найважливішими напрямками вдосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ є перехід від принципів і методів до використання закономірностей і технологій у професійній діяльності, й відповідно, розвиток ключових компетенцій в умовах відкритої випереджувальної освіти.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо напрямком роботи з побудови метатеорії освіти дорослих, органічною частиною якої стануть вказівки науковців, а об'єднуючим системним елементом виступає відкрита освіта.

Література:

1. Бим-Бад Б. М. Опережающее образование: теория и практика / Б.М. Бим-Бад // Советская педагогика. – 1988. – №5. – С. 51.
2. Новиков П. Н., Зуев В.М. Опережающее профессиональное образование: научно-практическое пособие. – М.: РГАТнЗ, 2000. – 266 с.
3. Урсул А.Д. Концепция опережающего развития / А.Д. Урсул // *Alma mater*. 2006. – С. 28-33.
4. Исаев В.А. Образование взрослых: компетентностный подход / В.А. Исаев, В.И. Воротилов. – СПб.: ГНУ ИОВ РАО, 2005. – 92 с.
5. Оганесян А. Г. Пути и проблемы открытого образования / А.Г Оганесян / *Edukational Technology & Society / - 2001/ - № 4 (3)*. – С. 166-177.
6. Мозгарев Л. В. Структура качества повышения квалификации работников сферы образования // Педагогика. – 2004. - № 10. – С. 12-18.
7. Громкова М. Т. Психология і педагогіка професійної діяльності. – М.: Юнити – Дана, 2003. – 415 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Уткина А.Д.

В статье рассмотрены особенности протекания адаптивных процессов студентов иностранцев. Выявлены основные трудности, с которыми сталкивается студент-эмигрант в условиях дру-гой этно-культурной среды.

Ключевые слова: адаптация, аккультурация, культурный шок, социально-психологическая адаптация.

Course of adaptive processes of students foreigners ar considered the basic difficulties whish the students emigrant in the conditions of other ethno-cultural environment faces are revealed.

Key-words: *adaption acculturation cultural shook socally psychological adaptation.*

Одним з актуальних завдань удосконалення освіти у вищій школі є вивчення адаптації студентів до навчання, до здійснення складної пізнавальної діяльності й різнопланового спілкування.

Інтерес до міжкультурної адаптації мігрантів і візитерів з'явився в психології біля півстоліття тому, що було пов'язано з післявоєнним бумом в обміні студентами, фахівцями і міграційними процесами. Потреба в означених дослідженнях значно зросла останніми роками, оскільки міграційні процеси торкнулися ще більшої кількості людей. Успішність адаптаційного процесу студентів до навчальної діяльності і соціального середовища ВНЗ стимулює, особливо на молодших курсах, результативність їх інтелектуальної активності, зміцнює загальний життєвий тонус, підтримує високу працездатність. Тим самим попереджується відсів учнів, що відбувається, в основному, в перші роки навчання. Крім того, успішна адаптація істотно визначає мотивацію, характер і продуктивність навчальної діяльності на старших курсах. Дослідження психологічних аспектів адаптації пов'язано, здебільшого, з вивченням зокрема зовнішніх і внутрішніх чинників адаптації до навчання у вищій школі, такою його фундаментальною складовою, як пізнавальна діяльність і міжособистісні стосунки. Означене вище уможливує виокремлення навчальної та соціально-психологічної (комунікативної) адаптації.

Специфіка взаємодії особистості і соціального середовища є засадничим чинником у визначенні соціально-психологічної адаптації. Іноземні студенти, що навчаються в Україні, зустрічаються з необхідністю адаптуватися до організаційної культури ВНЗ. Це явище можна узагальнити поняттям «культурна адаптація». Культурна адаптація - це процес входження в нову культуру, поступове освоєння її норм, мотивів, цінностей, зразків поведінки та інших культурних елементів. Контакт і взаємовплив культур є актуальною соціальною і соціально-психологічною проблемою.

Дослідження соціально-психологічних і особистісних проблем адаптації іноземних студентів далекого зарубіжжя до особливостей вищої школи України і країн СНД представляє значний науковий інтерес, як в теоретичному, так і в прикладному аспектах. Дотепер проблема адаптації іноземних студентів з різних країн виявилася недостатньо висвітленою у вітчизняній і зарубіжній психологічній науці. Інтеграція теоретичного і прикладного аспектів вивчення проблеми адаптації іноземних студентів до особливостей вищої школи України представляється актуальною і важливою характеристикою розвитку сучасної вищої освіти, що проявляється, зокрема, через його інтернаціоналізацію.

Найбільший контингент іноземних студентів в розвинених країнах традиційно обіймає вища школа США: більше 30% загальної чисельності студентів-

іноземців у світі. Другий за чисельністю контингент знаходиться у Франції - близько 137 осіб, Німеччина - понад 107 тис., Великобританія – (близько 80 тис.), Канада – (37,3 тис.), Бельгія – (33,3 тис.), Японія – (23,8 тис. осіб). У США, ФРН і Великобританії на першому місці за чисельністю контингент студентів в Азії, у Франції - з Африки. Серед країн, що мають за кордоном значні контингенти своїх студентів, випереджає Китай (93 тис. осіб).

У процесі навчання за кордоном відбувається поступове «входження» індивіда в соціокультурне середовище, усвідомлення наявності різних соціальних структур і власної приналежності до певної групи, яка може бути вузькою. Причому, референтна група, або, наприклад, народ. У зв'язку з цим, формується система характеристик, що мають сенс об'єднання людини з іншими людьми, що визначають його позицію в суспільстві, ставлення до цінностей, норм групи, соціальну перспективу і діяльність.

В основі соціокультурної адаптації лежать соціокультурні відмінності, тобто - відмінності в розподілі й доступності духовних благ і послуг, у рівні їх споживання, у характері та змісті культурної діяльності, мірі активності суб'єкта в соціокультурній взаємодії.

На думку Л.Л.Шпак, соціокультурна адаптація - «це форма взаємопристосування суб'єктів і соціокультурного середовища на основі обміну духовно-практичними можливостями і результатами діяльності в конкретних адаптивних ситуаціях» [2].

Соціально-психологічна адаптація традиційно виокремлюється з-поміж інших видів адаптації на основі локалізації середовища, з яким взаємодіє індивід.

Особливості середовища визначають можливості та характер взаємодії, обмежують форми адаптації і задають критерії успішності цього процесу.

Крім того, слід зосередити дослідницьку увагу на особливості соціального середовища, в порівнянні з біологічною, які визначають характер і ознаки саме соціальної адаптації.

Соціальне середовище є складною, багаторівневою структурою. Відтак, прийнято розділяти соціальне середовище за мікро-, мезо- і макрорівнями.

Відповідно, слід розрізняти адаптаційні процеси: внутрішньо особистісні, між (двома особами), між особистістю і групою, внутрішньогрупові, міжгрупові, між особою і суспільством, між групою і суспільством.

Аналіз наукового досвіду, накопиченого у рамках проблеми соціальної адаптації, засвідчив спрямованість на вивченні взаємодії індивіда з конкретним рівнем соціального середовища (до навчальної групи, виробничого колективу, до нової соціальної організації, роботи, що ставлять в центр уваги гармонізацію стосунків в діаді, внутрісімейну адаптацію, адаптацію до нової культури та ін.).

Під психічним механізмом слід розуміти відносно менш стійку систему психічних дій, здійснення яких призводить до специфічного результату (в даному випадку – до просування процесу адаптації).

Одна з центральних проблем дослідження адаптивного потенціалу особистості - мозаїчність отримуваних даних і трудність узгодження результатів, описаних різними авторами. Як об'єктивні причини такої різноманітності виділяють:

- а) відносність адаптивних якостей,
- б) індивідуалізованість способів і стилів адаптації.

Серед усього арсеналу поведінкових реакцій індивіда адаптивна поведінка виділяється на основі конкретизації мети поведінкового акту. Поведінку можна назвати адаптивною, якщо основною прикінцевою метою його є встановлення продуктивної взаємодії міжіндивідом і середовищем. У цьому контексті - поняття «адаптивне» не означає, що така поведінка обов'язково призводить індивіда до стану оптимальної адаптованості: обрана стратегія може бути відносно успішною. Проте, адаптивна поведінка завжди запускається в умовах неузгодженості між взаємодіючими системами і переслідує мету досягнення деякої координації між ними.

Аналіз теоретичних підходів до адаптації особи/групи до іншого етно- і соціокультурного середовища показує, що входження індивідів в іншу культуру, здебільшого, супроводжується глибоким психічним потрясінням, так званим «культурним шоком». Культурний шок - це шок від зустрічі з новою і незнайомою культурою. Він майже завжди відчувається як неприємний, частково тому, що він несподіваний, а частково тому, що він може привести до негативної оцінки власної культури [4].

Культурний шок може відігравати позитивну роль і у тому випадку, коли первинний дискомфорт веде до прийняття нових цінностей і моделей поведінки і, наприкінці слугує джерелом саморозвитку і культурного росту.

Типові емоції, пов'язані з цією стадією - гнів і образа по відношенню до нової культури, як причини труднощів і менш відповідного для життя місця, ніж колишнє середовище. Оскільки на цій стадії гнів спрямований ззовні, то таким особам дуже складно надати допомогу; на четвертій стадії триває процес реінтеграції у напрямі придбання автономії і збільшення здатності бачити позитивні і негативні елементи як в новій, так і в старій культурі; п'ята стадія характеризується незалежністю: людина досягла, нарешті, «бікультурності» і тепер здатна функціонувати як у старій, - так і у новій культурі.

Стадія	Сприйняття	Емоційна гама	Поведінка	Інтерпретація
Контакт	Відмінності інтрюють, сприйняття, перевіряються і відбиграються	Збудження, стимулювання, ейфорія, грайливість, відкриття	Цікавість, інтерес, упевненість імітація	Індивід ізольований своєю власною культурою. Відмінності, так само як і схожість, породжують раціональні рішення для продовження затвердження свого статусу,

				свої ролі і ідентичності.
Дентеграція	Відмінності шокують. Контрастна культурна реальність не піддається перевірці	Замішання, втрата орієнтації, апатія, ізоляція, самотність, неадекватність	Депресія, Замкнутість	Культурні відмінності починають заважати. Зростаюче усвідомлення відмінностей веде до втрати почуття власної гідності. Індивід втрачає старі культурні зв'язки і нерозуміє нових культурних реалій
Реантеграція	Відмінності відкидаються	злість, гнів, нервозність, тривожність, фрустрація	Повстання, підозра, відкидання, ворожість, недоступність, самовпевненість	Відкидання другої культури викликає заклопотаність своїми смаками; відмінності проєктуються. Негативна поведінка, проте, є формою самовпевненості і зростаючого почуття власної гідності.
Автономія	Відмінності і схожість узаконюються	Самовпевненість, розслаблення, тепло, емпатія	Упевнена, контрольована, незалежна, "досвідчена"	Індивід здатний справлятися з більшістю нових і різних ситуацій в соціальному і лінгвістичному планах: він

			людина"	або вона упевнені у своїй здатності справлятися з новим досвідом.
Неза- лежність	Відмінності і схожість цінуються і є значимими	Довіра, гумор, любов, повний ряд колишніх емоцій	Експресив – не, творче, актуалізова не	Соціальні, психологічні і культурні відмінності приймаються і викликають позитивні емоції. Індивід здатний робити вибір, нести відповідальність і надавати власне значення ситуаціям.

Теорія Адлера п'яти стадій розвитку культурного шоку

В якості синоніма соціокультурної (чи міжкультурною) адаптації у науці вживається також таке поняття, як «аккультурація». Класичне визначення аккультурації було подане культурними антропологами Р. Редфілдом, Р. Лінтоном і М. Херсковичем у 1936 році. На думку авторів, аккультурація проявляється тоді, коли групи представників різних культур вступають у безпосередній і тривалий контакт, наслідками якого є зміни в моделях оригінальних культур однієї або обох груп [3].

Виходячи з цього, Дж. Берри навіть запропонував замість терміну «культурний шок» використати поняття «стресс аккультурації». На його думку, термін «шок» асоціюється тільки з негативним досвідом, а в результаті міжкультурного контакту можливий і позитивний досвід - оцінка проблем і їх подолання [1].

В. Ф. Мартюшов, розглядаючи механізми соціальної адаптації іноземних студентів у вітчизняних ВНЗ визначає їх як деяку цілісність, що включає, з одного боку, їх активне пристосування до нової системи навчання на чужій мові і в чужих соціокультурних умовах, нормам і цінностям цього, нового для них, середовища, а з іншою сторони - певна зміна самого середовища відповідно до потреб і особливостей іноземних студентів, як об'єктів соціальної адаптації.

У зв'язку з цим, В. Ф. Мартюшов виділяє в структурі адаптації певні характеристики:

Об'єкт соціальної адаптації – іноземні студенти, які можуть бути розглянуті як на індивідуальному рівні, так і на колективному - співтовариства, гру-

пи, об'єднані за етнічною ознакою, віросповіданням, інтересами. *Зовнішню середу*, яка підрозділяється на дві складові. Природну середу - провідні відмінності в природних умовах, тобто полягають в різних часових поясах, кліматичних умовах та ін. Їх вплив є особливо значущим на початковому етапі адаптації.

Соціальна середа розуміється як сукупність умов, які потрібні для успішного освітнього процесу. Це можуть бути такі:

- освітнє середовище;
- соціокультурне середовище;
- сфера міжособових стосунків;
- сфера побуту і дозвілля.

Тема міжкультурної адаптації і трансформації соціальної ідентичності останнім часом стає актуальною не лише в психологічній науці, але і в системі освіти. Важливим аспектом дослідження адаптаційних процесів візитерів є засвоєння іноземних мов у ході навчання. Мова є елементом духовної культури суспільства, тому вивчення мови призводить до розуміння норм і цінностей певного культурного середовища.

Оскільки адаптаційні процеси проявляються і в умовах короткочасних контактів з новим соціокультурним середовищем, важливо усвідомлювати, які проблеми виникають в процесі адаптації візитерів і в чому полягає специфіка адаптації вітчизняних і зарубіжних візитерів. Це допоможе як організації підготовки їх до навчання, так і наданню своєчасної допомоги в адаптації іноземним студентам, що особливо важливо у сфері освіти.

Таким чином, перед фахівцями-психологами соціальні зміни ставлять такі цілі, як: вивчення і обґрунтування програм підготовки фахівців для навчання і роботи в зарубіжних країнах, програм адаптації мігрантів до російськомовної школи, пошуку механізмів формування позитивної етнічної ідентичності. Тому велика увага в цьому дослідженні приділяється проблемі міжкультурної адаптації студентів у ході вивчення іноземних мов і навчання в зарубіжних ВНЗ.

Крім того, велика увага приділяється питанням трансформації соціальної ідентичності, в якій відбиваються соціокультурні протиріччя самосвідомості.

Література

1. Berry J.W. Immigration, Acculturation and Adaptation. Ontario, 1996.
2. Шпак Л.Л. Соціокультурна адаптація: суть, напрям, механізми реалізації: Дис. д-ра соціол. наук. - Кемерово, 1992. 398 с.
3. Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. L.; N.Y., 1986.
4. Tajfel H., Turner J. An integrative theory of intergroup conflict // The social psychology of intergroup relations. Montrey, Calif, 19-9.

АВТОНОМІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

УДК 3-8.14-: 811

Карасва Т.В.

У статті розглянуто сутність феномену навчальної автономії студентів, його відмінність від самостійної роботи; обґрунтовано зміст поняття «навчальна автономія студента».